

Innledning

Ved terskelen

Jeg regner med at du, som jeg, sjelden stanser opp på dørterskelen og fordyper deg i refleksjoner over livet. De fleste terskler går vi bare over uten noen videre refleksjon. Men av og til kan vi finne oss selv i døråpningen til et helt fremmed rom og en helt ny livsfase. Ved slike terskler kommer vi i kontakt med dype erfaringer i menneskelivet. Da trenger vi å stanse opp, gjøre opp regnskap over det som ligger bak, peke ut kurs og sette opp budsjett for det som nå skal komme.

I møte med store overganger og omveltninger vil de fleste av oss kjenne på frykt og motvilje. Vi oppsøker det trygge og kjente. Livet er best når det er likevekt. I møte med store omveltninger vil de fleste av oss kjenne på sorg og vemod over det som går tapt, og frykt og spenning i møte med det nye og ukjente.

Disse små refleksjonene over livet skal få danne bakteppe når vi nå skal studere Femte Mosebok nærmere, for her møter vi Israelsfolket ved en av de virkelig store tersklene i Bibelens beretning om deres historie som Guds folk. Og på lik linje med alt annet som er skrevet i Bibelen, er også Femte Mosebok skrevet «til lærdom for oss» og for at vi skal ha «håp ved det tålmodet og den trøsten som Skriftene gir» (Rom 15,4).

Ved terskelen til landet

Når vi kommer til denne siste av de fem mosebøkene, møter vi Israelsfolket ved terskelen til landet Gud har lovet dem. Da Gud litt mer enn førti år tidligere møtte Moses i tornebusken og kalte ham til å

lede Israel ut av Egypt (2 Mos 3-4), var det dette landet han skulle føre dem til: «et godt og vidstrakt land, et land som flyter med melk og honning. Det er det landet hvor kanaaneerne bor, og hetittene og amorittene og ferisittene og hevittene og jebusittene» (2 Mos 3,8b).

Her ved grensen holder Moses en lang tale til folket han har ledet gjennom ørkenen i førti år. Moses vet at han snart skal dø og Josva overta som leder av folket (4 Mos 27,12-23), så boken kan også leses som Moses' siste testamente og avskjedsord til Israel.

Med unntak av noen små korte merknader fra bokens fortellerstemme, er hele Femte Mosebok gitt oss som Moses' tale til Israel ved slettene i Moab, øst for Jordan. Generasjonen som forlot Egypt har omkommet i ørkenen på grunn av sin troløshet og vantro, og en ny generasjon har vokst opp og skal nå få innta landet Gud har lovet. I sin tale ser Moses bakover og bruker folkets historie og erfaringer til å formane og stake ut kursen for framtiden.

Hvorfor en bok om Femte Mosebok?

I denne boken skal vi undersøke flere av temaene Moses tar opp i sin tale, og jeg håper vi sammen kan oppdage at de er relevante langt utover Israelsfolkets situasjon den gangen. I mitt arbeid med Bibelen spiller Femte Mosebok en hovedrolle. Det er et før og et etter. Høsten 2009 ble jeg satt til å undervise Femte Mosebok for en klasse på Fjellhaug. Jeg kastet meg over fagstoffet med liv og lyst, samtidig som jeg var noe spørrende til hvorfor akkurat denne boken skulle være pensum. Hvorfor ikke Jesaja eller Salmene? Ganske raskt oppdaget jeg at Femte Mosebok ga helt nye ressurser til å lese og forstå Det gamle testamente (GT), og dermed også Guds frelseshistorie. De store teologiske temaene og hovedlinjene som blir trukket opp i Femte Mosebok, danner grunnlag for mye av det som kommer etterpå. For meg er Femte Mosebok et prisme som bryter lyset fra GTs øvrige bøker, og hjelper meg til å oppdage og identifisere både lysstrålene og de ulike fargene.

Jeg ser på Femte Mosebok som en viktig nøkkel til GTs undervisning om Gud og livet som Guds folk. Den tar meg ikke inn i

alle smårom og kontorer, men den åpner opp hovedinngangene og dørene til de viktigste salene og klasserommene. Derfor er det min påstand at grundig kjennskap til Femte Mosebok gir en helt ny forståelse av GT, blant annet fordi:

- Femte Mosebok avslutter de fem mosebøkene.
- Femte Mosebok innleder og danner utgangspunkt for framstillingen i de historiske bøkene.
- Femte Mosebok danner en teologisk plattform for profetenes forkynnelse.
- Femte Mosebok danner en teologisk plattform for Bibelens visdomslitteratur.

Mitt håp og min bønn er at jeg gjennom denne lille boken kan gi deg hjelp til å oppdage og lukke opp noen av de samme dørene som jeg selv har hatt nytte av, og at du vil oppdage hvordan Femte Mosebok fungerer som premissleverandør for svært mye av forkynnelsen vi finner i GTs historiske, profetiske og visdomsteologiske bøker. Jeg har i flere år undervist i GT, og stadig reflektert over hvor ofte jeg griper tilbake til Femte Mosebok når jeg skal forklare og utdype sentrale teologiske motiver og poenger.

Bruksanvisning

Femte Mosebok er for lang til at en bok som dette kan gi alle detaljer og nyanser. Det er heller ikke ment som en bibelkommentar, selv om jeg forsøker å følge kronologien sånn noenlunde. Dette gjør at enkelte av kapitlene i denne boken er tematiske og trekker opp noen teologiske linjer, mens andre kapitler i større grad går eksegetisk gjennom sentrale avsnitt.

Jeg har utstyrt hvert kapittel med et lite utblikk der jeg som regel tar opp et teologisk tema, men noen ganger også berører historiske/ arkeologiske spørsmål eller noen helbibelske sammenhenger.

Boken gir nok mest mening om du leser den kronologisk, men du vil også få utbytte om du bare leser enkeltkapitler.

Det aller viktigste for å få en god leseopplevelse er at du har

med deg en åpen bibel og ber Guds ånd om hjelp og veiledning til å forstå hva han hadde på hjertet da han åpenbarte sitt ord og sin vilje gjennom Moses.

Om Femte Mosebok

Før vi for alvor går løs på innholdet i Femte Mosebok, vil jeg gi en liten presentasjon av selve boken, diskusjonen om forfatterskap og hvordan den er bygget opp.

La oss begynne med navnet på boken. Femte Mosebok hører hjemme i den delen av GT vi kaller Loven (hebraisk *Torah*). Loven består av fem bøker eller skriftruller, og derfor er også betegnelsen Pentateuken vanlig, etter det greske ordet *pentateuchos*, som betyr «fem ruller».

Når vi på norsk navngir de enkelte bøkene i Loven, følger vi tradisjonen etter Luther. Han ga de fem bøkene navn etter Moses, siden Moses tradisjonelt regnes som bøkens forfatter. På engelsk ser dette annerledes ut, her brukes bøkens greske og latinske navn. I denne navnetradisjonen går Femte Mosebok under navnet Deuteronomium, et gresk ord som betyr noe i retning av «loven for andre gang» eller «den andre lov». Dette er talende for bokens innhold, som jo i svært stor grad er Moses' forkynnelse av loven. På hebraisk heter boken ganske enkelt Ordene (*Debarim*), siden det er slik Femte Mosebok begynner: «Dette er de ordene som Moses talte.»

Vi må også spandere noen linjer på spørsmålet om forfatterskap. Jeg har alt nevnt at Femte Mosebok på mange måter kan ses på som et grunnlagsdokument for en rekke viktige teologiske tema i GT. På lignende vis har boken spilt en svært viktig rolle i bibelforskningen, og særlig den historisk-kritiske forskningen som vokste fram utover 1800-tallet, og som like fram til vår tid har hatt, og til dels fremdeles har, en dominerende plass i bibelvitenskapen. Etter hvert som den moderne vitenskapen vokste fram, særlig under opplysningstiden, følte man et behov for å utvikle vitenskapelige metoder for å forske på Bibelen. Grovt forenklet kan vi si at den historisk-kritiske forskningen i hovedsak er en historisk undersøkelse av tekstene

for å datere dem og identifisere forfatterne, slik at vi kan lese dem i lys av forfatteren og hans samtid. Dette arbeidet tok i liten grad utgangspunkt i de tradisjonelle standpunktene om datering og forfatterskap, men søkte å etablere den historiske plattformen på annet grunnlag.

For å gjøre en lang og intrikat historie (altfor) kort, ble Femte Mosebok langt på vei selve hjørnesteinen når det kom til dateringen av Mosebøkene. Ulike forskjeller mellom bøkene og internt i bøkene gjorde at forskerne tidlig ble enige om at Moses ikke var forfatteren, men at bøkene er satt sammen av en rekke forskjellige kilder som er blitt til på ulike tidspunkt og i ulike teologiske miljøer i Israel.

I arbeidet med denne hypotesen er de aller fleste enige om at Femte Mosebok, og iallfall lovstoffet i boken (kapittel 12-26), er et sammenhengende verk. Dette verket blir i sin tur knyttet til Andre Kongebok 22 og lovbooken som ble funnet under arbeidet med å restaurere templet som kong Josia av Juda satte i gang rundt 622 f.Kr. Funnet av bokrullen og innholdet i denne førte til en omfattende reform av gudstjenestelivet i Juda (se 2 Kong 23).

Denne koblingen mellom Femte Mosebok og Josias reform har ført til at bibelforskningen i høy grad har gått ut fra at boken stammer fra 600-tallet f.Kr. Basert på dette har man i sin tur datert de øvrige antatte kildene til Mosebøkene. Det er skrevet en hel haug med bøker, artikler og doktoravhandlinger om alle disse hypotesene og Femte Moseboks rolle i disse, og tilsvarende mange bøker med kritikk av de samme hypotesene.

Her kommer jeg ikke til å følge disse hypotesene, men vil i stedet behandle Femte Mosebok som en tale Moses holder ved grensen til landet Gud har lovet folket. Det er slik boken presenteres for oss i Bibelen.

Hvordan er Femte Mosebok bygget opp?

Når vi arbeider med å forstå en tekst, behøver vi som regel å danne oss et bilde av hvordan teksten er bygget opp. Dette gjelder også

for Femte Mosebok, og den mest naturlige måten å gjøre dette på, er ved å identifisere de stedene i boken der fortellerstemmen selv griper ordet og forklarer oss hva som kommer i fortsettelsen:

Dette er **de ordene** som Moses talte til hele Israel øst for Jordan. (5 Mos 1,1-5)

Dette er **den lov** Moses la fram for Israels barn. (5 Mos 4,44-5,1)

Dette er **den paktens ord** som Herren bød Moses å gjøre med Israels barn i Moabs land, i tillegg til den pakten han hadde gjort med dem på Horeb. (5 Mos 29,1)

Dette er **den velsignelsen** som Moses, Guds mann, lyste over Israels barn før han døde. (5 Mos 33,1)

Det skal sies at det finnes flere fortellerinnskudd enn disse i bokens siste del (se 27,1 og 9; 31,9-10a, 14, 16, 22, 24-25 og 30; 32,44-45 og 48; 34,1-12). Grunnen til at jeg har valgt disse fire spesielt, er at de inneholder viktige nøkkelord som sier noe om hva som er hovedsaken i de kapitlene de innleder. I kapittel 1-4 forteller Moses folkets historie så langt («de ord»). Når vi går videre til kapittel 5-28, kan vi lese Moses' forkynnelse av Guds lov med alle de vitnesbyrd, forskrifter og bud som loven inneholder, inkludert lovens velsignelser og forbannelser (kapittel 27-28). Mot slutten av boken, når loven og forskriftene er forkynt, understrekes det at pakten nå skal fornyes. Derfor fungerer uttrykket «paktens ord» som overskrift for kapittel 29-32. Her kan det legges til at 27,1-8 også gir forskrifter om en paktseremoni som skal holdes i landet, når Israelsfolket har krysset Jordan. Denne fortelles det om i Josvas bok (Jos 8). Femte Mosebok avsluttes med at Moses får beskjed av Gud om å gå opp på Nebo-fjellet, der han skal dø (32,48-52). Men før han dør, lyser han velsignelsen over Israel (5 Mos 33). Skjematisk kan vi framstille dette slik:

1,1-4,43	Dette er de ordene	Vektlegger Israels historie med Gud så langt.
4,44-28,68	Dette er den lov	Vektlegger loven med dens forskrifter og bud.
29,1-32,52	Dette er den paktens ord	Vektlegger paktens og fornyelsen av paktens i Moab.
33,1-34,12	Dette er den velsignelsen	Vektlegger Moses' velsignelse av folket og avslutningen på hans liv.

En litt mer finmasket inndeling av boken kan framstilles slik:

- 1-4: Moses taler om veien fra Sinai
- 5-26: Moses taler om loven fra Sinai
 - 5-11: Israel er Guds folk, kalt til å være annerledes
 - 12-26: Instruksjoner for den nye generasjonen (Den deuteronomiske lov)
 - 12-16: Lover om rett gudsdyrkelse
 - 17-26: Lover om livet i landet
- 27-28: Paktens velsignelser og forbannelser
- 29-30: Israel fornyer sin pakt med Herren + løfte om ny pakt
- 31-33: Moses' avskjedsord
 - 31: Josva skal bli leder
 - 32: Moses' avskjedssang
 - 33: Moses velsigner folket
- 34: Moses dør

I tillegg til å være Moses' siste tale til Israel, er det også svært vanlig å forstå Femte Mosebok i lys av datidens paktsdokumenter. Begrepet «pakt» er viktig gjennom hele boken, og mange fortolkere har pekt på påfallende mange strukturelle paralleller mellom Femte Mosebok og paktsdokumenter som er funnet fra omliggende land og kulturer. Disse funnene har spilt en viktig rolle i den nevnte diskusjonen om datering av Femte Mosebok. Dersom vi holder fast ved at Femte Mosebok stammer fra Moses' tid, er det mest nærliggende å sammenligne strukturen i boken med de hetittiske vasallpaktene

som dateres til rundt 1600-tallet f.Kr. Etter mine begreper er det også disse dokumentene som har mest til felles med Femte Mosebok, noe som fortjener å telle med i debatten om bokens tilblivelse. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 2.

Femte Mosebok har derfor blitt beskrevet på mange måter. De ulike måtene flyter gjerne over i hverandre, men alle kaster lys over bokens innhold og betydning:

1. **Grunnlov/samfunnskontrakt:** Boken definerer Israel og gir regler for hvordan Israel skal leve som Guds folk.
2. **Paktsdokument:** Boken er bygget opp som nabofolkenes paktsdokumenter, og regulerer relasjonen mellom Gud og Israel. Resultatet er enten velsignelse eller forbannelse (5 Mos 28).
3. **Lovdokument:** Boken er i hovedsak en utlegging og aktualisering av De ti bud.
4. **Talesamling:** Boken er en tale, eventuelt en samling av flere taler, holdt av Moses ved grensen til det lovede land.
5. **Katekisme:** Boken er en opplæring i hva det innebærer å være Guds folk.

Oppsummerende kan vi si at Femte Mosebok på en særlig måte utlegger Guds pakt med Israel og hans forskrifter for hvordan Israel skal leve som Guds folk. Dette er selve grunnlaget for Israels liv med Gud og helt avgjørende for at Israel i det hele tatt skal få leve i landet. Når Israelsfolket til sist mister landet og føres i eksil, er det fordi de har brutt pakten og forlatt Guds lov. Det vitner profetene samstemmig om, både når de i forkant advarer om eksilet (f.eks. Hos 11,1-6), og når de i etterkant forklarer hvorfor det gikk som det gikk (f.eks. Esek 33,21-33). Det samme finner vi i de historiske bøkene, ikke minst i Andre Kongebok 17,7-23 som gir en utførlig teologisk forklaring på Nordrikets eksil i 722 f.Kr.

Selv om det er mange forskjeller på GTs Israelsfolk og oss som følger Jesus i dag, er Femte Mosebok fremdeles høyaktuell. Den

gir grundig undervisning om hvordan Guds folk skal leve. Ikke alle disse budene og forskriftene kan overtas direkte, men de gir en retning. Visdommen består i å frykte og elske Gud (Ord 1,7) og grunne på hans lov og veiledning dag og natt (Sal 1,1). Også for oss gjelder Moses' formaning:

Akt på alle de ordene som jeg i dag gjør til et vitne mot dere. Byd deres barn å ta vare på dem, så de holder alle ordene i denne lov! For dette er ikke noe tomt ord for dere, men det er deres liv. Og ved dette ordet skal dere leve lenge i det landet dere nå drar til over Jordan og skal ta i eie. (5 Mos 32,46b-47)

Spørsmål til samtale

1. Hvilket forhold har du til Femte Mosebok?
2. Hvilke tanker og forventninger har du til innholdet i denne boken om Femte Mosebok som du nå har begynt på?
3. I kapitlet angir jeg fem ulike måter man har foreslått å lese Femte Mosebok på. Hva får det å si for forståelsen at man legger et slikt «filter» over teksten? Vurderer du dette som en styrke eller en svakhet? Hvorfor?